

1. Shrnutí

- Kromě společných rysů, jako je silná obchodní a kapitálová vazba na ekonomiku Německa, mentální a socio-ekonomická příbuznost, teritoriální blízkost a nepříliš velký rozdíl ve velikosti ekonomik a jejich růstových struktur, charakterizují Českou republiku, Slovensko a Rakousko přirozeně i vzájemné rozdíly. Tím zřejmě největším je historicky vzniklá disproporce (ČR a SR oproti Rakousku) ve stupni ekonomické vyspělosti měřené obvykle ukazatelem ekonomické vyspělosti, tj. pomocí HDP na obyvatele v paritě kupní síly a ukazateli materiální kvality života. I když ekonomiky ČR a zejména Slovenska učinily v posledních dvou dekádách významný pokrok směrem k redukcí tohoto rozdílu oproti Rakousku i celé EU, bylo to za pomoci mimořádných vlivů a nižší výchozí báze, která tento progres uspíšila. Je otázka, do jaké míry jsou tyto růstové potenciály již využity a s jakou invencí, silou a možnostmi financování se objeví potenciál nový.
- Ekonomiky ČR, SR a Rakouska jsou z evropského pohledu "malé". V roce 2014 představovaly v úhrnu jen 4,6 % HDP EU 28 vyjádřeného v paritě kupní síly (PPS) - ČR 1,7 %, SR 0,8 % a Rakousko 2,1 %. I tak jim patří místo ve druhé třetině žebříčku zemí Unie, což je dáno vahou největších ekonomik (pětinový podíl Německa a dalších čtyř velkých zemí daly v roce 2014 v úhrnu přes dvě třetiny unijního HDP). Podíl Rakouska a ČR se příliš nemění, podíl SR stoupl od roku 2005 o čtvrtinu.
- Vyšší výkonnost ekonomiky Rakouska dokládá i fakt, že její podíl na unijním HDP v PPS je vyšší ve srovnání podílu rakouského obyvatelstva na počtu obyvatel EU 28. Pro ČR a SR platí opak.
- Rakousko bylo v první polovině 90. let podle HDP na obyvatele v paritě kupní síly (PPS) nejvyspělejší zemí EU. ČR a Slovensko, nejprve jako součást federace a od roku 1993 jako dva samostatné státy, procházely naopak v té době zatěžkávací zkouškou přechodu k tržnímu charakteru svých ekonomik. Ta byla tehdy podstatně tvrdší pro ekonomiku Slovenské republiky.
- Transformační pokles byl v letech existence společného státu (1990-1992) významně hlubší na Slovensku než v ČR s meziročním propadem HDP v reálném vyjádření o 17,5 % v roce 1991. Za oba roky 1991 a 1992 se výkonnost ekonomiky SR snížila o téměř čtvrtinu (-22,3 %). V České republice klesl HDP v roce 1991 o desetinu, v roce 1992 o další 2 %, ale obnovil se již meziroční růst většiny výdajových položek. Pokračovalo jen snižování dovozů a zásob indikující zatím velmi křehkou domácí poptávku.
- „Šoková terapie“ přechodu k tržní ekonomice tak byla v ČR účinnější než na Slovensku, kde za roky 1991 a 1992 klesl proti roku 1990 podstatně hlouběji nejen HDP, ale např. fixní investice i spotřeba domácností o pětinu a import dokonce na polovinu.
- Nejen hloubka, ale i délka transformačního propadu byla nepříznivější pro Slovensko, kde HDP převýšil úroveň roku 1990 až v roce 1998, zatímco v ČR v roce 1996. Výdaje na konečnou spotřebu domácností přesáhly na Slovensku dokonce až po dvanácti letech úroveň roku 1990, v ČR po šesti letech. Slovenské domácnosti tak nesly na svých bedrech významnou část transformačních nákladů své země na cestě k tržní ekonomice. Jejich spotřebu v reálném vyjádření ovlivňovala i vysoká inflace. Rychleji překonaly v ČR úroveň roku 1990 i výdaje vládních institucí na konečnou spotřebu, a to již v roce 1993, zatímco na Slovensku až v roce 1996.
- Slovensko bylo zasaženo transformací své ekonomiky k tržnímu prostředí tvrdším způsobem než ČR i vlivem pomalejšího oživení investic a také zahraničního obchodu se zbožím a službami, jehož dynamiku v ČR nezpomalila ani recese po měnové krizi v letech 1997 a 1998.
- Zatímco ekonomika ČR procházela v letech 1997 a 1998 recesí s meziročními poklesy výkonnosti v reálném vyjádření o 0,7 %, resp. o 0,3 %, HDP Rakouska se vyvíjel pozitivně (+2,2 %, resp. +3,6 % meziročně). V období 1998-2000 se rakouská ekonomika nacházela na vrcholu svého hospodářského cyklu s meziročním růstem HDP v průměru o 3,5 %, vyšším než v EU 28 (+3,3%). Slovenská ekonomika stoupala v letech 1998-2000 oproti Rakousku relativně málo, ročně v průměru o 1,7 %. Způsobil to její meziroční pokles o 0,2 % v roce 1999. I proto rostlo Slovensko v té době mírně pomaleji než ČR (+1,8 %). Ekonomické cykly Rakouska, ČR a Slovenska tedy byly tehdy značně nesynchronizované.
- Nijak závratné růsty svých ekonomik nezaznamenávaly tři sledované země ani v období 1998-2004, vnímaném z pohledu členství ČR a SR v EU v kontextu této analýzy jako období „předvstupní“. Od roku 1998 - odkdy jsou k dispozici makrodata v potřebné struktuře za všechny tři porovnávané země - do roku 2004 rostla ekonomika SR v průměru ročně o 3,4 %, ČR o 2,7 % a Rakouska o 2,5 %. Průměr Unie činil +2,5 % a mohl být vyšší nebýt německé stagnace 2002-2004 (+0,2 %). Průměrný výkon ekonomiky ČR opět ovlivnil recesivní rok 1998, neboť za období 1999-2004 rostl český HDP v průměru ročně o 3,2 %, tj. prakticky stejně, o kolik za tu dobu stoupla ekonomika Slovenska (+3,3 %). Celé období 1998-2004

charakterizovala značná růstová rozmanitost evropských zemí - i když růst slovenského HDP v průměru o 3,4 % ročně byl ve srovnání s ČR a Rakouskem nejrychlejší, znamenal umístění až ve druhé půli žebříčku zemí EU.

- Slovensku patřilo až období 2004-2014. Stalo se nejrychleji rostoucí ekonomikou EU s průměrným ročním přírůstkem HDP + 4 %. Průměrný růst EU (+1,1 % oproti +2,5 % v letech 1998-2004) ovlivnila u všech členských jejích zemí kromě Polska krize roku 2009 (EU 28 -4,4 %, ČR -4,8 %, SR -5,5 %, Rakousko -3,8 %).
- Přestože Slovensko „zářilo“ během prakticky celého období po vstupu do EU, faktor nového členství, z něhož mohly těžit i další země vstupní vlny, nebyl zřejmě faktorem s vlivem stoprocentním – i když od roku 2007 byl již slovenský HDP tažen především čistým exportem. SR ale také už několik let předtím začala měnit svůj socioekonomický model reformami sociálního systému, trhu práce, zdravotní a penzijní oblasti, financování školství a řadou dalších změn, především daňových či s daněmi spojených (později např. zavedení kontroly odvádění DPH z tržeb přes tzv. registrační pokladny).
- Česká republika si během let 2004-2014 v tempech růstu rovněž polepšila z 20. místa v žebříčku zemí EU za roky 1998-2004 na 11. místo. Výkon ekonomiky Rakouska je pozoruhodný v tom, že jak po rozšíření EU o nové země v roce 2004 (ale i za celé období 1998-2014), rostla rychleji než průměr „starých“ zemí Unie (EU 15) či EU 28, i když právě celounijní tempo růstu „podporovala“ rychlá dynamika ekonomik nových zemí. Po rozšíření o nové členy patřilo Rakousko spolu s Německem k několika zemím Unie, kde se významně zrychlil hospodářský růst v letech 2006 a 2007. Lze soudit, že tomu tak bylo i díky sousedství s novými členskými zeměmi a jejich zesílenou poptávkou po zboží z Německa a Rakouska nebo i atraktivitou pracovních trhů těchto dvou zemí.
- Co se týká hodnocení celého období 1998-2014, ekonomiku ČR „diskvalifikovaly“ dvě recese, kterými ekonomiky Rakouska ani Slovenska neprošly. Přesto jí průměrný růst HDP (+2,4 %, stejný jako v letech 2004-2014) zajistil 13. místo mezi zeměmi EU. Rakousko jako jedna z nejstabilnějších zemí EU v letech 1998-2014 s mírně nadprůměrným růstem (+1,8 % oproti +1,6 % v EU 28) začalo více zpomalovat až v roce 2013 a o rok později bylo s růstem HDP +0,3 % šestou nejméně ekonomicky úspěšnou zemí EU.
- Úspěch Slovenska neovlivnila jen slabá výchozí báze, jak nabízí prvotní úvaha platící ale zejména pro Pobaltí. Byl to i příliv zahraničního kapitálu do konjunkturních odvětví, expanze exportu z let 2006-2008 a zejména po roce 2010, klíčové reformy a prováděná fiskální politika. Jde o zvláštní kombinaci liberálních reforem, ale i keynesiánského modelu hospodářské politiky v některých obdobích. Relativně uvolněná fiskální politika umožňovala penězi „pumpovanými“ státem do slovenské ekonomiky dynamizovat její růst.
- Právě kumulace deficitů vládních institucí do jejich hrubého konsolidovaného dluhu vedla za léta 1995-2014 k jeho absolutnímu zvětšení (v eurech) v ČR 10,7krát a v SR 12,2krát (vyjádřeno v národní měně stoupl dluh 8,5krát, resp. 9,4krát). S jistým zjednodušením lze tedy říci, že slovenský růst byl tažen v tomto období hospodářskou politikou využívající ve velké míře dluh, tj. rychle rostoucí výdaje vládních institucí, a že tato politika vedla k podpoře ekonomického růstu Slovenska
- Celkové vzepětí všech tří ekonomik bylo za posledních sedmnáct let silnější než za EU jako celek. Jestliže výkon hospodářství EU 28 byl v roce 2014 proti výkonu v roce 1998 vyšší o více než čtvrtinu (+26,3 %), pak všechny tři země sledované v této analýze tento procentní přírůstek překonaly. Nejvíce Slovensko, jehož HDP byl v roce 2014 vyšší proti roku 1998 o plné tři čtvrtiny (+76,3 %). Tempo celé Unie tedy slovenský HDP svou dynamikou překonal třikrát.
- Výkonnost České republiky stoupla během let 1998-2014 také velmi výrazně, i když ne s takovou intenzitou jako v případě Slovenska. Její HDP byl v koncovém roce 2014 o téměř polovinu vyšší (+48,3 %) než v roce 1998 a ve srovnání s přírůstkem za EU 28 byl vyšší dvakrát.
- Nárůst rakouského HDP v roce 2014 ve srovnání s rokem 1998 činil téměř třetinu (+29,3 %). I když se zdá, že proti nárůstu za celou EU 28 (+26,3 %) nejde o významný rozdíl v nárůstu, ukazuje unijní žebříček zřetelně, že Rakousko zvýšilo svůj HDP více než dalších sedm nejvyspělejších zemí skupiny EU 15, jako je např. Německo, Francie, Nizozemí, Dánsko (naopak ale méně než např. Irsko s +80 %, Švédsko s +42,9 % anebo Spojené království s +36,1 %). Z tohoto pohledu je zlepšení ekonomické výkonnosti Rakouska za roky 1998-2014 významné.
- V nejsilnější konjunktře na přelomu minulé dekády rostl HDP Slovenska reálně v průměru let 2005-2008 každoročně o 7,9 %, ČR o 5,4 % a Rakouska o 2,7 %. Jak plyne z již uvedených silných temp růstu slovenské ekonomiky, SR velmi úspěšná i pokud jde o nárůst výkonnosti vztahované k roku 2004. Její HDP byl v roce 2014 vyšší o téměř polovinu (+45,8 %), což byl největší nárůst ze všech evropských zemí. Výkonnost české ekonomiky stoupla od vstupu do Unie o 23 %, Rakouska o 13,6 %. Všechny tři země tak výrazně překonaly výkonnost EU (+9,7 % proti roku 2004). Ta byla ovlivněna krizemi veřejných rozpočtů periferních zemí Unie

patrnými zejména od roku 2009 anebo nároky na rozpočty těch členů EU, které těmto zemím poskytovaly finanční pomoc.

- Od roku 2010 je patrná značná diverzifikace temp růstu ekonomik ČR, SR a Rakouska. Příčina velmi slabého přírůstu HDP ČR v roce 2014 proti roku 2010 (+2,5 %) spočívá ve dvouleté recesi. Znatelná ztráta dynamiky HDP Rakouska v letech 2013 a 2014 přesto ukázala čtyřletý přírůstek o 4,3 % a slovenská ekonomika si i v tomto období vedla oproti dvěma sledovaným zemím nejlépe (+8,6 %).
- Důvody a hlavní faktory ovlivňující ekonomický vývoj ČR, SR a Rakouska jsou detailně graficky zobrazeny a podrobně komentovány v kapitole 4 této studie. Plyne z nich silná role (nárůst) fixních investic v ekonomice ČR proti SR, Rakousku i EU. Nedostatečný multiplikační efekt těchto investic v ČR lze zřejmě zčásti přičíst vyšší váze investic „neproduktivního“ typu. Výdaje na konečnou spotřebu se zvýšily nejvýrazněji na Slovensku (zejména u vládních institucí), stejně jako export zboží a služeb. Nejvíce ze všech tří zemí i EU narostl import zboží a služeb do České republiky, což indikuje její významný přepracovatelský charakter. Ve vývozu samotných služeb dominuje nad přírůstky v ČR a SR jeho nárůst v Rakousku, což může souviset s tamější intenzitou cestovního ruchu a inkasem těchto příjmů.
- ČR ani SR oproti Rakousku „ekonomikami služeb“ nejsou. Plyne to jak ze zahraničního obchodu s nimi, tak i ze struktury (vah) produkčních odvětví na celkově vytvořené přidané hodnotě (podrobněji rozebrané v kapitole 5). Ekonomiky ČR a SR jsou, pokud jde o export, orientovány především „zbožově“. Největší nárůst dovozu zboží a služeb v případě České republiky opět indikuje oproti Slovensku vyšší dovozně-vývozní orientaci ČR spojenou zřejmě i s vyšším podílem firem pod zahraniční kontrolou. Lze na to soudit z větší intenzity vztahů s nerezidenty v případě České republiky projevující se během uvedeného období v přelévání (odlivu) prvotních důchodů (dividendy, ale i „mzdové“ saldo mezi náhradami zaměstnanců-rezidentů v zahraničí a zahraničních pracovníků-nerezidentů v ČR).
- Saldo s nerezidenty má totiž ČR již dlouhou dobu podstatně vyšší než SR jak absolutně (což by bylo možné zdůvodnit větší velikostí ekonomiky), tak i relativně. V roce 2014 bylo v ČR saldo s nerezidenty záporné ve výši 10,5 mld. eur, na Slovensku ve výši 2,4 mld. eur. Česká ekonomika je tedy v daleko větší míře ekonomikou exportně-dovozního typu než SR nebo Rakousko a její přepracovatelský charakter v kombinaci s významnou vahou firem zahraničních investorů v ekonomice ČR je tím také zřetelnější.
- Ekonomiku ČR charakterizuje významně vyšší podíl průmyslu na celkově vytvářené hrubé přidané hodnotě, a to nejen ve srovnání s Rakouskem, ale už i se Slovenskou republikou. Byl však vyšší již v roce 1998. Ze struktur např. plyne i překvapivě nízká váha odvětví ICT v rakouské ekonomice ve srovnání zejména s ČR, sílící podíl stavebnictví v ekonomice SR aj.
- Nelze jednoznačně tvrdit, že vyspělejší ekonomická struktura, měřeno podílem služeb, je vždy jednoznačnou výhodou. Naopak, v době výstupu z krize roku 2009 byly nejuspěšnější země s nejvyšším podílem průmyslu v ekonomické struktuře (v EU šlo o Německo, ČR a Slovensko). Produkce a export průmyslového zboží přispěly v té době rozhodující měrou k obnově jejich ekonomického růstu. Ačkoli tedy ČR ani SR nejsou „ekonomikami služeb“ v rozsahu, jaký má Rakousko, umožňuje výroba zboží v daném rozsahu udržovat vysokou úroveň exportu zboží v obou zemích.
- Rozdíl v ekonomické vyspělosti České republiky, ale zejména Slovenska, oproti Rakousku je stále veliký, i když se za dvacet let díky specifickým vlivům, generujícím růst ČR a SR, zmenšil významně. V roce 1995 Slovensko jako jedna z nejchudších zemí EU s HDP na obyvatele v PPS na 47 % průměru EU 28 kontrastovalo se 131,8 % v případě Rakouska, které bylo v té době naopak vůbec nejvyspělejší zemí EU. ČR na zhruba třech čtvrtinách úrovně EU (76,2 %) stála mezi těmito extrémny, tj. na tu dobu v pozici relativně dobré. Od té doby však ČR v materiální kvalitě života - měřené výdaji domácností na konečnou spotřebu v jejich relaci k EU 28 - podle posledních dat za rok 2014 předstihlo Slovensko, když ještě v roce 2005 byl její odstup od SR zcela zřetelný.
- Zlepšení od roku 1995 do roku 2014 v HDP na obyvatele v PPS v relaci k EU 28 u ČR o 7,7 pb. a u SR o 29,2 pb. však z pohledu přibližování úrovni Rakouska zakaluje zjištění, že jeho ekonomika si za tu dobu pohoršila jen nepatrně (o 4,4 pb. na 127,4 % průměru EU 28). Je čtvrtou nejbohatší zemí Unie a zahrneme-li i Norsko a Švýcarsko, pak šestou nejbohatší zemí Evropy. Rakousko si tedy ve dvou posledních dekádách vedlo podstatně lépe, než „staré“ země Unie (EU 15), kde se relace k EU 28 zhoršila o 7,1 pb. Dosažení rakouské úrovně tak zřejmě nebude pro Českou ani Slovenskou republiku otázkou jedné generace.